

Розділ IV

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343. 9 (477)

DOI:10.32366/2523-4269-2018-64-3-126-135

Андріяшевська Марина Сергіївна,

аспірант

(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6990-0099>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДИТИНСТВА: АНАЛІЗ СТАНУ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІКТИМОЛОГІЇ

У статті розглянуто основні складі злочинів, які вчиняються стосовно неповнолітніх в Україні. Автор надає стислу вибіркочу характеристику найпоширенішим суспільно небезпечним діянням проти дітей. Під час дослідження використано статистичні дані, які дозволили авторові обумовити необхідність перегляду відповідних норм кримінального законодавства великою кількістю (що постійно зростає) злочинних посягань, вчинених щодо неповнолітніх в країні. У статті також надано окремі пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства.

Ключові слова: неповнолітній, кримінальне законодавство; злочин; суспільні відносини; жертва; віктимність; девіація; покарання; кримінально-правовий вплив.

Постановка проблеми. Злочинність – явище, яке протягом багатьох століть залишається не до кінця дослідженим, що призводить до стабільного її зростання та розвитку. Така характеристика феномена вимагає від основного інструменту боротьби з кримінальними проявами – кримінального законодавства – постійного динамізму та гнучкості, але при цьому – дотримання всього комплексу принципів, серед яких принципи гуманізму, справедливості тощо. До того ж кримінальна репресія не має полягати у здійсненні однакового впливу на суб'єкт злочину, оскільки статеві та вікові приналежності відіграє значну роль як під час криміналізації та віктимізації особи, так і під час її виправлення та ресоціалізації. І якщо статеві приналежності лише дещо обмежує якісно-кількісну змістовну каральних заходів, то вік стає причиною скорочення переліку останніх. Така ж тенденція (але в діаметральній протилежності) спостерігається й коли неповнолітні стають жертвами злочину – відповідальність за вчинення щодо них суспільно небезпечного діяння є значно суворішою, що, як і в попередньому випадку, пояснюється особливостями психофізіологічного розвитку підлітків, оскільки під час свого дорослішання дитина неодноразово змінює свої інтереси, переглядає систему цінностей, формує моральні орієнтири. При цьому її інтелектуальний розвиток не відповідає дорослій людині, а тому неповнолітній не в змозі

правильно оцінити як свої вчинки, так і чужі. Саме тому законодавець у п. 3 ч. 1 ст. 66 чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) визнав вчинення злочину неповнолітнім обставиною, яка пом'якшує покарання, а п.п. 6 (вчинення злочину ... щодо малолітньої дитини або у присутності дитини), 9 (вчинення злочину з використанням малолітнього...), ч. 1 ст. 67 КК України – обтяжуючими покарання обставинами.

На сьогодні українське законодавство має достатньо повноцінну нормативно-правову базу з питань охорони неповнолітніх від злочинних посягань, серед яких необхідно виділити: Конституцію України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [1], Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], Закон України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» (у ст. 10 якого зазначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини. Держава здійснює захист дитини від: усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо...) [3], які засновані на міжнародних нормативно-правових актах (Конвенція ООН про права дитини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейська конвенція про здійснення прав дітей тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних учених: І. О. Бандурки, А. О. Джузи, О. М. Джузи, Є. С. Назимка, Т. І. Пономарьової, В. О. Тулякова, В. І. Шакуна – висвітлюються основні питання стану злочинності щодо неповнолітніх, а також засоби запобігання їй. Однак комплексних досліджень стосовно аналізу стану законодавчого забезпечення ювенальної віктимології ще не проводилося.

Формування цілей. Метою запропонованої статті є з'ясування стану кримінально-правового забезпечення охорони дитинства в Україні, а також розроблення відповідних пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Усупереч прагненням держави сприяти розвитку ювенальної юстиції, рівень злочинності стосовно неповнолітніх залишається стабільно високим. Відповідно до статистичних даних, викладених на сайті Генеральної прокуратури України, у 2013 році потерпілими від злочинів стали 7446 неповнолітніх осіб, при цьому стосовно 1567 дітей було вчинено тяжкі та особливо тяжкі злочини; у 2014 році – 4996 неповнолітніх стали жертвами суспільно небезпечних діянь, з них 1108 – тяжких та особливо тяжких; у 2015 році – 4809 неповнолітніх зазнали злочинних посягань, 1125 з них – тяжких та особливо тяжких; у 2016 році – 4838 стали жертвами злочинів, з них 1089 – тяжких та особливо тяжких; у 2017 році – 4095, з них 1078 – тяжких та особливо тяжких; станом на червень 2018 року 2165 неповнолітніх потерпіли від злочинів, 430 з них стали жертвами тяжких та особливо тяжких посягань [4]. Такий стан справ, на нашу думку, може бути пояснений тим, що наразі наявних кримінально-правових засобів недостатньо для здійснення цілеспрямованого якісного впливу на злочинність щодо неповнолітніх. При цьому не можна не звернути увагу на те, що чинне кримінальне законодавство майже в кожному розділі має певні склади злочину, які передбачають відповідальність суб'єкта за злочинні посягання, вчинені стосовно неповнолітніх.

Враховуючи зазначене, з метою формулювання комплексу рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства, а також для більш повного викладення досліджуваного матеріалу пропонуємо зупинитися на кожному комплексі суспільних відносин, на які здійснюється протиправний вплив, більш детально.

Тож перший із розглянутих – *суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я неповнолітніх* (ч. 3 ст. 120, ч. 3 ст. 130, ч. 2 ст. 133, ст. 137, ч. 2 ст. 140, ст. 141, ч. 2 ст. 142, ч. 2 ст. 144 КК України) та другий – *суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення* (ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 3 ст. 314, ч. 2 ст. 317, ст. 323, ст. 324 КК України), на нашу думку, необхідно об'єднати за тотожністю інтересів, на які здійснюється прямий або непрямий вплив – життя та здоров'я неповнолітнього.

Охорона життя і здоров'я неповнолітніх викликала як в минулому, так і нині підвищений інтерес суспільства, оскільки у своїй сукупності стосувалася проблеми виживання людства, забезпечення генофонду, виховання нового здорового покоління... Народження, зростання й розвиток дитини – представника нового покоління людства – відбувається в системі певних суспільних відносин, спрямованих на збереження нового життя, захисту його від різноманітних небезпек, надання всебічної підтримки, турботи, нагляду та догляду. У процесі належного виконання (функціонування) цих суспільних відносин дитина одержує, у першу чергу, життєво важливі й необхідні матеріальні блага, створити (придбати) які вона самостійно не може в силу вікових особливостей [5, с. 12–13]. Дитина розвивається протягом усього свого життя й набуває певний досвід внаслідок спілкування з навколишнім середовищем, більша частина якого – дорослі люди, від яких неповнолітній отримує певні знання та навички. У неповнолітньому віці дитині також притаманна така властивість, як бажання наслідувати поведінку дорослих, особливо авторитетних для неї осіб, і якщо останні мають схильність до віктимності (схильність стати жертвою злочину), то така вірогідність зростає і в неповнолітніх, які перебувають у їхньому оточенні. Частиною є випадки, коли дитина настільки довіряє дорослому, що вважає: все, що робить останній, є правильним та доречним, а тому необхідно робити все, що він скаже. Особливе місце серед причин послаблення психіки неповнолітніх є неправильне, жорстке виховання.

У цьому контексті О. Л. Беспаль слушно зазначає, що застосування насильства до неповнолітніх з метою виховання є історично зумовленою традицією. Тривалий час правові норми загалом не передбачали покарання за дітовбивство, лише згодом в окремих випадках (наприклад, убивство позашлюбної дитини) передбачалася смертна кара за цей злочин. У різні періоди кримінальне законодавство належним чином не охороняло життя і здоров'я неповнолітніх (якщо й мала місце кримінально-правова охорона вказаних об'єктів, то лише дорослих осіб). За радянських часів кримінальні кодекси УРСР 1922 р. і 1927 р. не ставили за мету здійснювати особливу охорону найменш захищених осіб (малолітніх і неповнолітніх) від посягань на їхнє життя і здоров'я. Лише в КК 1960 р. було встановлено окремі норми, що додатково передбачали кваліфікуючу ознаку – неповнолітній вік потерпілого [6, с. 193]. Отже, наявність у родині деспотичних батьків, які віддають перевагу авторитарному стилю виховання, а також несталі психічні та розумові властивості дитини не дозволяють їй дати правильну оцінку ситуації, що призводить до зростання кількості самогубств серед неповнолітніх.

Відповідно до даних, викладених на офіційному сайті Державної служби статистики України (без урахування даних тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції), у 2005 році кількість самогубств серед неповнолітніх склала 196 випадків, у 2006 – 148, у 2007 – 182, у 2008 – 166, у 2009 – 168, у 2010 – 182, у 2011 – 209, у 2012 – 167, у 2013 – 159, у 2014 – 125, у 2015 – 148, у 2016 – 115, у 2017 – 45 неповнолітніх покінчили життя самогубством [7]. Інші склади злочинів об'єднані одним об'єктом – суспільними відносинами у сфері захисту життя та здоров'я особи, обумовлені також складністю всіх процесів, що відбуваються в організмі неповнолітньої особи.

А. І. Брайлівська, надаючи характеристику злочину, передбаченому ст. 137 КК України (Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей), зазначає, що криміналізацію діянь, передбачених ст. 137 КК України, обумовлює суспільна небезпечність злочинів проти неповнолітніх, яка насамперед полягає у тому, що злочинні дії

спрямовано щодо дитини, яка в силу свого віку не може протидіяти злочинцю. Крім того, неповнолітні завжди найменш захищені у суспільстві, особливо в країнах, де мають місце кризові процеси. Сьогоднішня ситуація в Україні характеризується соціально-економічною і політичною нестабільністю, зниженням моральних засад, зростанням злочинності й насильства, що особливо загострило проблеми дітей і підлітків. Не зменшується кількість випадків сирітства, викрадення дітей, продаж їх за кордон, народження дітей неповноцінними. Зростає кількість дітей, що вживають алкоголь та наркотики. Не вдається зупинити зростання правопорушень і злочинів щодо неповнолітніх. Практика свідчить, що існуюча державна система охорони прав дітей на сьогодні не виконує своїх обов'язків. Отже, усі перелічені проблеми та невтішні демографічні показники, насамперед невелика кількість дітей в Україні, обґрунтовують суспільну цінність та важливість тих суспільних відносин, на які спрямовано посягання за ст. 137 КК України, а саме – життя та здоров'я дітей, чим пояснюється введення до Кримінального кодексу України нової норми (ст. 137) [8, с. 9].

Схожої думки і вчені, які присвятили свої наукові праці розгляду злочинів проти здоров'я дитини, одним із найнебезпечніших серед яких є суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 142 КК України (Незаконне проведення дослідів). Щодо зазначеного злочину В. М. Куц, С. В. Гізимчук та В. О. Єгорова зазначають, що в контексті безпосередньо норми законним вважається проведення дослідів над неповнолітнім виключно з терапевтичною (лікувальною) метою і, окрім того, за наявності згоди цих осіб та/або згоди їх законних представників. Виділення віку неповнолітнього як кваліфікуючої ознаки обумовлено тим, що неповнолітні є особливою категорією піддослідних осіб. Фізіологічні та психологічні процеси в організмі неповнолітнього ще не сформовані, і втручання в них може завдати не тільки шкоди здоров'ю, а й спричинити затримку розвитку чи, наприклад, психічні травми у потерпілого. У силу очевидних особливостей проведення дослідів у подібних випадках потребує не тільки дотримання порядку та умов, а й ретельнішого контролю за станом піддослідного [9, с. 201]. Отже, доповнюючи думку зазначених учених, звернемо увагу на те, що, встановлюючи більш сувору відповідальність за вчинення злочинів проти життя та здоров'я неповнолітнього, законодавець ураховує сукупність декількох фактів: по-перше, нестабільність психологічних процесів неповнолітнього, що дозволяє швидко та просто здійснити на нього злочинний вплив та перетворити на «хронічну» жертву; по-друге, високий ступінь деградації особистості дорослого злочинця (оскільки особа знає, що дитина не здатна здійснити необхідний опір та захистити себе, не завжди знає, що те, що відбувається навколо неї, є злочином, навряд чи звернеться до правоохоронних органів за допомогою тощо), моральні якості якого дозволяють завдавати шкоди дитині.

Оминаючи увагою злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, які становлять собою очевидну небезпеку для здоров'я та нормального розвитку неповнолітніх, зупинимося детальніше на злочинах, передбачених ст. 323 КК України (Спонування неповнолітніх до застосування допінгу) та ст. 324 (Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів). Зазначені злочини на сьогоднішній день не є розповсюдженими. Відповідно до статистичних даних, викладених на сайті Генеральної прокуратури України, у 2013 році злочин, передбачений ст. 323, не вчинявся, було скоєно 2 злочини, передбаченого ст. 324; у 2014 році зазначені злочини не вчинялися, у 2015 році було вчинено по одному злочину, передбаченому ст.ст. 323, 324 КК України, з 2016 року по червень 2018 року зазначені злочини не вчинялися [4]. На нашу думку, такий стан справ може бути пояснений латентністю суспільно небезпечних діянь у галузі спорту, а також низькою професійністю та інертністю правоохоронних органів. При цьому вплив допінгу на організм людини до сьогодні вивчений недостатньо.

З цього приводу В. М. Панькевич та Н. С. Біліченко зазначають, що загальний негативний вплив допінгу на організм доволі багатогранний. Допінг примушує спортсмена працювати за межами можливого, тобто виконувати надроботу. Ця межа відділяє втому від перевтоми, здоров'я – від хвороби і хворобу – від смерті. А якщо забрати у людини відчуття втоми, як це робить допінг, то перехід від здоров'я до хвороби і смерті відбувається

непомітно. Крім того, у разі довготривалого застосування допінгу з'являються всі клінічні симптоми деградації особистості. Немає жодного органа чи системи, на яких би не позначився вплив допінгу, що призводить до функціональних, а згодом і органічних змін в організмі. Отже, боротьба з допінгом – це боротьба за життя і здоров'я спортсмена, та навіть більше – це боротьба за існування спорту, адже не може бути спорту, що завдає шкоди здоров'ю, загрожує смертю його учасникам. Зазначене вище зумовлює велику суспільну небезпеку цього явища та вимагає від законодавця створення правового інструментарію, у тому числі й кримінально-правового, для боротьби з ним [10, с. 32].

Отже, вплив наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, допінгу та одурманюючих засобів має значний негативний вплив на неповнолітніх, який може призвести до тяжкого розладу здоров'я, що унеможливить у майбутньому нормальну життєдіяльність дитини, інколи аж до смертельних наслідків, що обумовлює їх криміналізацію. Підсумовуючи розгляд зазначеного блоку суспільних відносин, зазначимо, що стан злочинності у сфері захисту життя та здоров'я неповнолітніх на сьогоднішній день є незадовільним. Зростання кількості тяжких та особливо тяжких злочинів проти дітей та самогубств останніх свідчить про недосконалість кримінального законодавства, а саме – нелогічність викладення заборонених діянь та нестабільне ставлення до особи неповнолітнього потерпілого. Доцільно, на нашу думку, внести до законодавства низку змін, серед яких:

– доповнити п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України наступним чином: *2. Умисне вбивство ... 2) малолітньої або неповнолітньої дитини, або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;*

– доповнити ст. 121 КК України ч. 3 із наступною редакцією: *3. Умисне тяжке тілесне ушкодження, якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього, та/або якщо воно спричинило смерть потерпілого, карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років;*

– доповнити ст. 127 КК України ч. 3 із наступною редакцією: *3. Ті самі дії, вчинені щодо неповнолітнього, караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років;*

– доповнити ст. 143 КК України ч. 6 із наступною редакцією: *6. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього, караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років.*

Також доцільним, на нашу думку, буде посилити кримінальну відповідальність за всі види посягання на життя, здоров'я та нормальний розвиток неповнолітнього як за рахунок зміни покарання на більш суворе, так і шляхом збільшення строків відбування останнього.

Переходячи до розгляду наступних видів злочинних посягань, вчинених щодо неповнолітніх, зазначимо, що третій – *суспільні відносини у сфері охорони волі, честі та гідності неповнолітніх* (ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 149, ст. 150 КК України), четвертий – *суспільні відносини у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх* (ч. 3 ст. 152, ч. 2 ст. 153, ст. 155, ст. 156 КК України) та п'ятий – *суспільні відносини у сфері охорони громадського порядку та моральності неповнолітніх* (ч.ч. 2, 3 ст. 299, ч.ч. 2, 3 ст. 300, ч.ч. 2, 4 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 ст. 303 та ст. 304 КК України) із розглядуваних комплексів суспільних відносин, на які здійснюється протиправний вплив, вважаємо за доцільне об'єднати в одну групу, оскільки більшість із них завдають шкоду одним і тим самим інтересам – волі, честі, гідності, нормальному статевому розвитку та формуванню адекватної системи морально-етичних якостей.

Отже, що стосується зазначених груп суспільних відносин, на які здійснюється посягання, вважаємо, що виділення законодавцем неповнолітніх в окрему категорію потерпілих може бути пояснено двома факторами, закріпленими у ст. 3 Конституції України положенням, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи лю-

дини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1], що закріплене низкою положень, викладених у міжнародних нормативно-правових актах, серед яких: Загальна декларація прав людини (прийнята й проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р.), Декларація ООН про захист усіх осіб від насильницького зникнення від 18 грудня 1992 р., Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.), Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. (ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.), Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. (ратифікована УРСР 8 травня 1987 р.), Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. (ратифікована СРСР 19 грудня 1980 р.), Конвенція про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування від 28 березня 1997 р. (ратифікована Україною 11 січня 2000 р.), Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми й експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.) тощо. Негативними наслідками таких злочинів є: пригнічення власного волевиявлення неповнолітнього, деформація світосприйняття, втрата власного «Я», деморалізація, інколи – девіація поведінки.

Не позбавляючи очевидної тяжкості злочинів, передбачених ст.ст. 147 та 149 КК України (хоча варто звернути увагу, що торгівля дітьми не є розповсюдженим в Україні злочином: у період з 2013 року по червень 2018 року було обліковано 21 суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 2 ст. 149 КК України), вважаємо, що особливу небезпеку в розглядуваному блоці суспільно небезпечних діянь становить злочин, передбачений ст. 150 КК України – експлуатація дітей. Хоча на сьогоднішній день останнє також не є особливо розповсюдженим суспільно небезпечним діянням (відповідно до статистичних даних, у 2013 році встановлено 11 випадків експлуатації дитини, у 2014 – 4, у 2015 – 2, у 2016 – 6, у 2017 – 1, станом на червень 2018 року встановлено 1 випадок експлуатації дитини [4]). Особливу небезпеку становить сексуальна експлуатація дитини, що можна пояснити високими факторами ризику виникнення небажаної вагітності (переривання якої в неповнолітньому віці часто призводить до безпліддя), венеричних захворювань; розвитком віктимних схильностей та, як наслідок, зниженням самооцінки внаслідок зневажливого ставлення суспільства (що може призвести до депресій, неврозів, психозів та інших психічних розладів), проблемами в майбутньому з будівництвом «здорових» міжстатевих відносин. При цьому останні негативні фактори можуть мати місце і при вчиненні щодо дітей злочинів, передбачених ст. 152 (Згвалтування), ст. 153 (Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом), ст. 155 (Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку), ст. 156 (Розбещення неповнолітніх), ст. 301 (Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів), ст. 302 (Створення або утримання місць розпусти і звідництва), ст. 303 (Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією) КК України.

З приводу злочинів, пов'язаних із порушенням нормального статевого розвитку, статевої свободи та недоторканності, цікаве дослідження було проведено польськими ученими Йоанной Влодарчик та Малгожатой Хамелой, які підготували дослідницький звіт про комерційну сексуальну експлуатацію дітей та підлітків. Вчені зазначили, що, на думку респондентів, на рішення про надання сексуальних послуг підлітками може вплинути як «легкість» отримання грошей (можна заробити багато за короткий час), так і переконання, що в їхньому віці важко отримати будь-яку роботу. Ще одна причина, яка може призвести до встановлення таких контактів, – це наркоманія, необхідність отримати гроші на наркотики або інші стимулятори/добавки, вплив знайомих, «погані» компанії, патологічна родина, важкі стосунки з батьками, відтворення шаблонів поведінки в сім'ї, бажання зробити щось «екстремальне», емоційне, пошук пригод, бажання справити враження, похвалитися перед друзями багатим «спонсором», розвага, почуття задоволення від сексу тощо [11].

Отже, сучасні умови розвитку сприяють віктимізації неповнолітніх. Демонстрація насильства у засобах масової інформації, кінофільмах, музичних кліпах та інколи навіть у мультфільмах призводить до спотворення у дітей нормальних понять «добра» та «зла». Сьогодні все частіше в телевізійних передачах, які транслюють по телебаченню у вечірній час, обговорюються теми проституції, гомосексуалізму та інших перверсій, що викликає у неповнолітніх бажання спробувати заборонене для того, щоб відчутти себе більш дорослим та досвідченим, кращим за своїх однолітків, отримати фінансові блага або бажані речі. Останнє також призводить до спрощення втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (пияцтво, жебракування, захоплення азартними іграми).

Так, відповідно до статистичних даних, опублікованих на сайті Генеральної прокуратури України, у 2013 році було вчинено 791 злочин, передбачений ст. 304 КК України (Втягнення у злочинну діяльність – 680 випадків, у пияцтво – 79, у зайняття жебрацтвом – 27), у 2014 році обліковано інформацію про 616 злочинів (Втягнення у злочинну діяльність – 554 випадків, у пияцтво – 39, у зайняття жебрацтвом – 23), у 2015 році обліковано інформацію про 526 злочинів, передбачених ст. 304 КК України (Втягнення у злочинну діяльність – 501, у пияцтво – 14, у зайняття жебрацтвом – 11), у 2016 році – 322 (Втягнення у злочинну діяльність – 305, у пияцтво – 10, у зайняття жебрацтвом – 7), у 2017 році – 282 (Втягнення у злочинну діяльність – 275, у пияцтво – 2, у зайняття жебрацтвом – 5), станом на червень 2018 року було обліковано інформацію про 154 злочини, передбачені ст. 304 КК України (Втягнення у злочинну діяльність – 148 випадків, у пияцтво – 2 випадки, у зайняття жебрацтвом – 4) [4]. З цього приводу Н. Я. Муринець зазначає, що особа у підлітковому віці характеризується схильністю до сугестивних впливів, внаслідок чого є надзвичайно вразливою, не захищеною від негативного впливу навколишнього середовища. До вікових особливостей формування особистості, що сприяють розвитку зазначених якостей, варто віднести: протиріччя підліткового віку, викликане перебуванням підлітка між дитинством та дорослістю (вже не дитина – водночас ще не дорослий), прагнення набути статусу самостійної людини, часто не обираючи засобів; емоційну нестійкість, часті коливання настрою, схильність до поспішного прийняття рішень; пошук шляхів самоствердження; інтенсивне рефлексування щодо себе, інших, суспільства, критичне ставлення, передусім до оточуючих, що породжує певне відчуження від важливих малих соціальних груп (родини, однокласників, друзів тощо); змінення (руйнування) стосунків підлітка з близькими людьми; внесення змін (іноді кардинальних) до шкали цінностей тощо [12, с. 296]. Зміна поведінки часто призводить до відчуження (замикання в собі), внаслідок чого виникає інформативний вакуум та гальмування комунікативних навичок, що стає причиною емоційної нестабільності та врешті-решт призводить або до віктимізації неповнолітнього, або до його маргіналізації та девіацій. У дитини розвивається схильність до жорстокості (що, до речі, властиво і для неповнолітніх, які були свідками жорстокого поводження з тваринами, передбаченого ст. 299 КК України), яка поступово перероджується у ненависть до оточуючого середовища, відчуття відчуження. Отже, враховуючи зазначені тенденції до зростання злочинів, розглянутих у другому блоці, вважаємо за доцільне збільшити обсяг репресії за їх вчинення.

Наступний блок розглянутих суспільних відносин – *суспільні відносини у сфері охорони трудових та інших особистих прав і свобод неповнолітнього* (ст.ст. 164, 166, 167, ч. 2 ст. 172, ч. 2 ст. 181 КК України). Варто зазначити, що з визначеного кола суспільно небезпечних діянь найбільш поширеним є злочин, передбачений ст. 164 КК України (Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей: 2013 рік – 7943 злочини, 2014 рік – 4890 злочинів, 2015 – 2770, 2016 – 2314, 2017 – 2089, червень 2018 – 2077 злочинів); ст. 166 КК України (Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: 2013 – 262, 2014 – 182, 2015 – 172, 2016 – 185, 2017 – 155, станом на червень 2018 – 132); ст. 167 КК України (Зловживання опікунськими правами: 2013 – 13, 2014 – 7, 2015 – 8, 2016 – 9, 2017 – 3, станом на червень 2018 року – 3) [4]. Зазначені цифри можна пояснити тим, що на сьогоднішній день багато родин розпадається через ни-

зку факторів: фінансову нестабільність, наявність у одного з членів родини шкідливих звичок, відсутність порозуміння тощо. Все це призводить до того, що часто діти залишаються з одним із батьків (частіше з матір'ю) або взагалі – сиротами, що вже робить їх частково віктимними, оскільки протягом свого дорослішання дитина відчуває негативний психологічний вплив, викликаний недостатньою кількістю любові та турботи, зневажливим ставленням підлітків тощо.

Схожу думку має і Д. П. Євтеєва, яка зазначає, що, потрапляючи до нової сім'ї, дитина стикається з низкою соціальних, психологічних, емоційних та педагогічних бар'єрів у зв'язку зі зміною умов життя. Адаптація навіть здорової дитини в новому оточенні вимагає часу. Спочатку в неї можливі гострі невротичні і поведінкові, у тому числі регресивні, порушення. На певному етапі може з'явитися несумісність темпераментів, рис характеру, звичок, проблеми з пам'яттю, нерозвиненість уяви, вузькість кругозору та знань про навколишній світ, відставання в пізнавальній сфері. За відсутності адекватної адаптації починають посилюватися негативні особливості особи (агресивність, замкненість, розгальмованість), які часто супроводжуються окремими розладами потягів (злодійство, куріння, прагнення до бродяжництва) [13, с. 28].

Злочини, передбачені ч. 2 ст. 172, ч. 2 ст. 181 КК України, як і останні з розглянутих – суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ч. 2 ст. 365², ч. 2 ст. 369³ КК України), є найменш поширеними (відповідно до статистичних даних, загальна кількість злочинів, передбачених ст. 365² (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), склала: у 2013 році – 72, у 2014 – 68, у 2015 – 107, у 2016 – 174, у 2017 – 234, станом на червень 2018 року – 137 злочинів; злочини, передбачені ст. 369³ (Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань), мали місце лише у 2016 році – 2 випадки, станом на червень 2018 року – 3 випадки) [4] суспільно небезпечними діяннями, що вчиняються стосовно неповнолітніх, що може бути пояснено невеликою кількістю дітей, які мають інтереси у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у релігійній та трудовій сфері, а тому вірогідність того, що вони стануть жертвами зазначених діянь зводиться до мінімуму.

Висновки. Сучасне кримінальне законодавство, якому мають бути притаманні гнучкість та динамізм, у контексті ювенального виміру знаходиться у статистиці. Наявні покарання за злочини, вчинені стосовно неповнолітніх, є застарілими, а обсяг репресії – замалим, що призводить до стабільного зростання кількості випадків посягання на дитину, її права, свободи та інтереси. На жаль, така тенденція в майбутньому може призвести до невідворотних наслідків, одним із яких є деградація молодого покоління та зростання рівня дитячої злочинності. На нашу думку, Україна потребує нагального перегляду диспозицій та санкцій норм, присвячених злочинам проти неповнолітніх, результатом чого має бути розширення переліку статей, які мають кваліфіковані склади (посягання на неповнолітнього як обтяжуючу обставину), перегляд видів покарань за розглядувані дії та, відповідно, збільшення строків відбування покарання.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР) України. – 1996. – № 30) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
3. Закон України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
4. Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

5. Заславська М. Г. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія / М. Г. Заславська. – Х. : Право, 2013. – 216 с.
6. Беспаль О. Л. Кримінально-правова охорона життя і здоров'я неповнолітніх в Україні : історичний аспект / О. Л. Беспаль // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 189–194.
7. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Брайловська А. І. Кримінально-правова кваліфікація неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. : спец. 12.00.08 «кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А. І. Брайловська. – Одеса, 2012. – 22 с.
9. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною: монографія / В. М. Куц, С. В. Гізимчук, В. О. Єгорова. – Харків : Юрайт, 2012. – 304 с.
10. Панькевич В. М. Кримінально-правові та криміналістичні аспекти спонукання неповнолітніх до застосування допінгу / В. М. Панькевич, Н. С. Біліченко // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 1. – С. 31–36.
11. Влодарчик Й. Комерційна сексуальна експлуатація дітей і підлітків. Ставлення до проблеми. Дослідницький звіт [Електронний ресурс] / Й. Влодарчик, М. Хамела. – Режим доступу до ресурсу: <http://fdds.pl>
12. Муринець Н. Я. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність-передумова девіантної поведінки дітей / Н. Я. Муринець // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 824. – С. 290–297.
13. Євтеєва Д. П. Кримінально-правова характеристика зловживання опікунськими правами: соціальна обумовленість та склад злочину : монографія / Д. П. Євтеєва. – Х. : Право, 2015. – 264 с.

Андріяшевская Марина Сергеевна,

аспірант

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6990-0099>

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ДЕТСТВА: АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЮВЕНАЛЬНОЙ ВИКТИМОЛОГИИ

В статье рассматриваются основные составы преступлений, которые совершаются в отношении несовершеннолетних в Украине. Автор дает краткую избирательную характеристику наиболее распространенным общественно опасным деяниям против детей. Во время исследования используются также статистические данные, которые позволили автору обусловить необходимость пересмотра соответствующих норм уголовного законодательства растущим количеством преступных посягательств, совершенных в отношении несовершеннолетних в стране. В статье также предоставляются отдельные предложения относительно усовершенствования уголовного законодательства.

Ключевые слова: несовершеннолетний; уголовное законодательство; преступление; общественные отношения; жертва; виктимность; девиация; наказание; уголовно-правовое воздействие.

Andriyashevska Maryna Sergiivna,

Postgraduate

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6990-0099>

CRIMINALLY LEGAL PROTECTION OF CHILDHOOD: STATE ANALYSIS OF THE LEGISLATIVE ENSURING OF JUVENILE VICTIMOLOGY

The article examines the main components of crimes committed against minors in Ukraine. The author gives a brief selectively description of the most common socially dangerous acts against children.

According to the criterion of the crime object, all juvenile offenses are divided into the following groups: in the sphere of life and health defense of minors; in the sphere of narcotic drugs circulation, psychotropic substances, their analogues or precursors and other crimes against public health; in the sphere of the defense of the will, honor and dignity of minors; in the sphere of defense of sexual freedom and sexual integrity of minors; in the sphere of defense the public order and morality of minors; in the sphere of defense labor and

other personal rights and freedoms of the juvenile; relations in the field of service activities and professional activities related to the provision of public services.

It is stated in the paper that setting a strict liability for crimes against life and health of a minor, the legislator takes into account a combination of several facts: the instability of the juvenile's psychological processes allowing quickly and easily make him a criminal influence and transform into «chronic» sacrifice; high degree of personal degradation of an adult offender (because the person knows that the child is not able to make the necessary resistance and defend himself, not always he is aware that something is happening around him is a crime, unlikely to appeal to the police for help, etc.), moral qualities that allow to harm child.

It is concluded that current criminal law should be characterized by flexibility and dynamism, in the context of juvenile dimension is in static. Existing penalties for crimes committed against minors are obsolete, and the amount of repression is not enough, which leads to a stable increasing number the cases of encroachment on a child, his rights, freedoms and interests.

Ukraine needs urgent review of dispositions and sanctions on crimes against minors the result of which should be the expansion of the list of articles that have skilled composition (encroachment on a minor as an aggravating circumstance), reviewing the types of punishment for the proposed actions and, accordingly, increase in the terms of serving a sentence.

On the basis of the conducted research, a number of amendments and additions to the current legislation of Ukraine are proposed.

Key words: *minor; criminal legislation; crime; public relations; victim; victimization; deviation; punishment; criminal law influence.*

Надійшла до редколегії 28.06.2018